

Copyright © 2021 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>
 Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2021 • 9(25) • 1-25

ISSN 2791-8157

Başvuru | 12 Ocak 2021

Kabul | 30 Temmuz 2021

Muhafazakâr ve Seküler Gençler Arasındaki Sosyal Mesafe Oranlarının Bir Arada Yaşam Açısından Analizi

*İkram Bağcı**

Öz¹

Muhafazakâr-dindar ve seküler-laik gençlerin birbirlerine olan bakış açılarının ve düzeylerinin Bogardus'un sosyal mesafe ölçeği ile belirlendiği bu çalışmada, tarihten günümüze kadar gelen iki farklı hâkim kültüre ait gençlerin bir arada yaşamaya olan duruşları B. Parekh'in çokkültürlülük kuramı çerçevesince ele alınmıştır. Muhafazakârlık ile dindarlık, sekülerizm ile de laiklik kavramları literatürde farklı anlamlarda olsa da çalışmada bu kavramların gençler açısından aynı anlamda olup olmadığı irdelenmiş ve gençlerin birbirlerine olan bakış açıları ölçüt örnekleme üzerinden eğitim, sosyo-ekonomik düzey, mekân ve cinsiyet faktörleri açısından farklılık arz etmediği belirlenmiştir. Karma araştırma yöntemlerinden parametrik olmayan testlerin yanında söylem analizinin kullanıldığı çalışmada muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan bakış açılarının eğitim, cinsiyet, mekân ve sosyo-ekonomik etmenlerden dolayı değişiklik arz ettiği belirlenmiş, gençlerin çoğunluğunun muhafazakârlık ile dindarlığı laiklik ile de sekülerizmi benzer kavramlar olarak içselleştirdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Sekülerizm, Altkültür, Sosyal Mesafe, Çokkültürlülük.

* Dr. Öğretim Görevlisi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu. ikrambagci@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0002-7044-7022

1 Bu makale "Türkiye'deki Muhafazakâr ve Seküler Gençlerin Farklı Kültürlerle Bir Arada Yaşamaya Bakışı" adlı doktora tezinden düzenlenmiştir.

Abstract

In this study, in which conservative and secular (religious and laicist) youth's perspectives and viewpoints towards each other are determined by Bogardus' social distance scale, the stance of young people from two different dominant cultures from history, towards living together is discussed within the framework of B. Parekh's theory of multiculturalism. Although the concepts of conservatism and religiosity, secularism and laicism have different meanings in the literature, it has been examined whether these concepts have the same meaning for young people participated in the study. While the perspectives of young people towards each other are examined through the criterion sample, it has been determined whether the factors of education, socio-economic level, location and gender affect the social distance of young people towards each other. In the study discourse analysis is used as well as non-parametric tests, which is one of the mixed research methods. It is determined in the study that the perspectives of conservative and secular youth towards each other vary due to factors such as education, gender, place and socio-economic. Moreover, it has been determined that concepts of conservatism and religiosity, secularism and laicism have the same meaning for young people.

Keywords: Conservatism, Secularism, Subculture, Social Distance, Multiculturalism

Giriş

Modern toplumlarda kültürel çeşitlilikler söz konusudur. Çokkültürlülüğü 'yeniden düşünme'nin gerekliliğini bir teori ile ele alan Parekh'e göre kültürel çeşitlilik üç açıdan ele alınabilir (Parekh, 2002: 4-5). Birincisinde toplumda farklı kültür öbekleri bulunmakta ve bireyler kendi kültür öbekleri içinde yaşayarak diğer farklı kültürlerin varlığını kabullenip ortak değerlerde yer yer o kültürlerle buluşmaktadır. İkinci çeşitlilikte baskın kültüre karşı koyan diğer kültürler söz konusu iken genellikle bu iki kültür veya kültürler arasında belirgin bir zıtlık söz konusudur (Gelenekselliği eleştiren feministler veya laikliği eleştiren dindarlar gibi). Kültürel çeşitliliğin üçüncüsünde ise Amishler veya Çingeneler gibi modern toplum içinde ayrı bir bilinç ve değer sistemi içinde olan yapılar söz konudur. Bu çeşitlilikte birinci çeşitliliğe göre ortak bir kültürde buluşma görülmeyebilir.

Üç farklı kültür çeşidinin varlığına Türkiye'de örnekler verilebilse de baskın kültüre karşı koyan diğer kültürlerin mücadeleleri ile dolu siyasi ve sosyal tarihin ülkemizde varlığından daha çok bahsedilebilir. Tarihten günümüze "merkez çevre" kuramınca hâkim kültürün hangisi olduğu hangi kültür gruplarının çevrede veya hangi kültür gruplarının merkezde yer aldığı, bu grupların yer değiştirip değiştirmediği tartışmaları sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda kendini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin dağılmasıyla beraber çok kültürlü olan toplum yapısı yerini ulus devlet modeliyle milliyetçiliğin önde olduğu kapitalist sistemin modernite ile birleştiği bir yapıya bırakmıştır. Sonuçta çok kültürlü bir yapıdan ulus-devlet anlayışına geçen süreçle beraber Türk siyasal hayatta seçkin bir oluşum kendini göstermeye başlamış (Adıgüzel, 2016: 448- 451)

sonrasında siyasal ve sosyal hayat, bu seçkin kesimin 'merkez'deki işlevlerine karşılık 'çevre'nin politik arayışlarla 'merkez'e girme ve merkezde yer edinme çabalarına sahne olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından sonra inkılapları destekleyen grupların yanında inkılapların karşısında yer alan grupların da görülmesi Tanzimat Fermanı ile beraber modernleşme çabalarından kalan bir ikiliğin gün yüzüne çıktığını gösterirken sosyolojik açıdan bu durum siyasal kültürde yaşanan bölünmenin de kanıtı niteliğinde olmuştur (Akin, 2016: 278). Ulus devletin yeni politikaları gereği topluma istikamet çizmek adına siyasal ve sosyal birlikteliği oluşturmak için mühendislik çalışmalarına yer verilmiş (Bayram, 2008: 186) böylece ulus devletin gerçekleştirmek istediği yenilikleri destekleyen grupların yanında bu politikalara karşı bir yapının varlığı da kendini göstermiştir.

Heper, (2006: 93) yeni kurulan devletin mühendislik çalışmalarını, homojen yapıyı sağlama amacının yanında vatanın bölünmez bütünlüğünü korumak için yaptığını belirtirken, Durdu (2009: 41-47) bu durum karşısında ulus devletin farklılıkları yok sayarak tek bir millet ve kültürden yola çıkıp ideal bir vatandaş örneği ortaya koymaya çalıştığını ve diğer farklı kültürdeki vatandaşları tehdit olarak gördüğünü belirtmiştir.

Mardin'in (1973) "Merkez-Çevre Kuramı" ile ele aldığı siyasal ve sosyal ayrışma sürecini daha sonraki yıllarda destekleyen birçok çalışma yapılırken bu durum geçmişten günümüze iki farklı kültürel yapının her alanda birbirinden ayrışmasını ve kutuplaşmasını gösteren emareleri fark etmemize neden olmuştur.

Ülkemizde iki hâkim kültür olarak dile getirebileceğimiz muhafazakâr-dindar gruplarla seküler-laik grupların birbirlerine olan sosyal mesafelerini gençler üzerinden belirlemek günümüz ve gelecek açısından önem arz etmektedir. Çalışmada muhafazakâr gençler olarak dindarlığı ön plana koyan gençler kast edilirken seküler gençler olarak da laikliği benimseyen gençler ele alınmıştır. Saha çalışmalarında ölçeklerde bulunan ön maddelerde gençlerin muhafazakâr-dindar ve muhafazakâr olduğunu belirtenlerle seküler-laik ve seküler olduğunu belirtenlerin verileri değerlendirmeye katılmıştır. Her ne kadar literatürde muhafazakârlığın ve sekülerizmin çeşitleri yer alsa da araştırmada tek bir veri değerlendirilmiş çoğu gencin muhafazakârlıkla dindarlığı, sekülerizm ile de laikliği bir arada anlamlandıracağı varsayılmıştır. Çalışmada farklı ideolojilerde olan gençlerin sosyal mesafelerini en aza indirebilme adına B. Parekh'in çokkültürlülük kuramındaki öneriler Türkiye özelinde tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

Saha çalışması için Ankara ve Antalya illeri seçilmiş olmakla beraber coğrafi ve iklimsel faktörlerin gençlerin birbirlerine olan bakış açlarına olduğu varsayılan etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. E. Hall (1966) Akdeniz ülkeleri ile Avrupa ülkelerinde yaşayan insanların birbirlerine olan sosyal mesafe oranlarında farklılıkların olduğunu dile getirmektedir. Hall'e göre Akdeniz ülkelerinde yaşayan insanlar, Kuzey Avrupa'da yaşayanlara göre sosyal ilişkilerde mesafeyi kısa tutarken Kuzey Avrupa ülkelerindeki insanlar diğer bireylere karşı sosyal mesafeyi uzak tutmaktadır.

Benzer bir durumu Yayla 'da (2016: 350) siyasal kültür alanında dile getirirken sahil kesiminde veya ılıman bölgelerde yaşayan insanların karasal iklimlerde yaşayan insanlara göre daha hoşgörülü olduklarını belirterek karasal-kıyı bölgelerde yaşayan insanların tutum veya bakış açısı yönünden birbirlerinden farklı olduklarını ifade etmiştir. Çalışmamızda bu durum, Antalya ile Ankara'da yaşayan muhafazakâr ve seküler gençlerin yaşadıkları kıyı ve karasal bölgelerle beraber iklim yapılarının birbirlerine olan bakış açılarında etkisinin olup olmadığı ele alınmıştır.

1. Muhafazakârlık ve Sekülerizm

Muhafazakarlık, dindarlık, sekülerizm ve laiklik kavramlarının literatür açısından ele alındığında hepsinin de tek ve geçerli bir içeriğe veya tanıma sahip olmadığı görülmektedir. Muhafazakârlığın sadece geleneksellik ile açıklaması yapılamayacağı gibi muhafazakârlığın sadece dini hususlarla da ilişkilendirilemeyeceği ortadadır. Muhafazakârlığın tek bir disiplinden ziyade disiplinler arası olaylardan ve gelişmelerden etkilenerek farklı içeriklerle ilişkilendirildiği ve bu nedenle farklı tanımlarının olacağını söylemek ise yerinde olacaktır. Milliyetçilikten etkilenen muhafazakârlıkla beraber inançlardan ve liberalizmden etkilenen muhafazakârlığın varlığını da göz ardı etmemek gerekir (Genç ve Çoşkun, 2015: 30).

Muhafazakârlık, bir ideolojinin yanında aynı zamanda bir düşünüş biçimi olması nedeniyle diğer ideolojilerle kolay bir şekilde bir araya gelebilen bir isim ve bir sıfat olarak da farklı anlamlarda kullanılan bir kavramdır. Bu kavram Türkiye özelinde “İslamcı-muhafazakârlık”, “gelenekçi ve geleneksel muhafazakârlık”, “liberal-muhafazakârlık”, “devrimci-muhafazakârlık” ve “milliyetçi-muhafazakârlık” (Türköz, 2011: 41) şeklinde kendini gösterirken günümüzde bu kavramın daha çeşitli hale geldiği ‘muhafazakâr demokrat’, ‘teknokrat muhafazakârlık’ gibi içeriksel yönden farklı muhafazakârlık tanımlarının da kullanıldığı söylenebilir.

Türkiye’de İslamcılık, muhafazakârların kurulan yeni rejime karşı bakış açısını ortaya çıkaran bir tepki niteliği taşımaktadır. 31 Mart Vakası ile İslamcı yönü olan muhafazakârlığa karşı olumsuz bakılması Cumhuriyet’te İslamcı eleştirilerin bastırılmasına yol açmış sonrasında da Cumhuriyet devrimleriyle barışık meşru bir muhafazakârlık anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece İslamcılık ve muhafazakârlık ayrımı belirginleşmiş ve sonraki yıllarda Türkiye’de Millî Görüş hareketinin İslamcılık ile muhafazakârlığı ayırt edememe nedeniyle kurdukları partiler kapatılmıştır. Devletin muhafazakârlık ve İslamcılık ayrımı zamanla daha da netleşirken ileride bu durum İslamcılarının kendilerini muhafazakâr demokrat olarak tanımlamalarına neden olacak ve sonraki süreçte Ak Parti ile muhafazakâr demokrasi Türk siyasetinde kendini göstererek bu ayrımın gösterildiği bir politika ile siyasal tarihte yerini almış olacaktır (Akçaoğlu, 2018: 17-19). Bu duruma rağmen Ak Parti kurulduğu günden bugüne muhafazakâr demokrat kimliğinden ziyade muhalif siyasetçi veya seçmenler tarafından daha çok siyasal İslamcı olarak görülmüş, gelenekselliği ve dini değerleri geri getirme adına gizli projeleri olduğu iddiası ile eleştirilmiştir.

Muhafazakârlık, Türkiye’de dine yakın olan partileri ve kültürel olarak dini içerikli gazete- dergi gibi yazılı ve görsel unsurları da hatırlatmaktadır. Türkiye’de muhafazakârlık ile İslamcılığın bir arada olan yakınlığının sebebi ise kültürel ve siyasi alanda uzman kişilerin dini söylem ve referanslara başvurmasından kaynaklanmaktadır. Din ile alakası olmayan muhafazakârlık anlayışı bireylerde, helal-haram, kadın-erkek, özel alan-kamusal alan ve mezhepsel ayrımlar etrafında görülürken muhafazakârlığın bu şeklinin entelektüel muhafazakârlığa göre daha geleneksel olduğu görülmektedir (Akçaoğlu, 2018: 26-34).

Laiklik ise içerik ve anlam olarak seküler değerler taşıırken bu değerlerin siyasal düzene ve kurumlara yansıtılması ile belirginleşmiştir. Kavram olarak Türkiye’de ortaya çıkış süreci eskiye dayansa da hala içerik açısından tartışılması laikliğin seküler eylemlerle hayata geçirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple laiklik ile sekülerizm ilişkisi biri olup olmadan diğeriyle ele alınıp alınmayacağı tartışması ile devam ederken (Sarı ve Önkâl, 2015: 102) günümüzde geçmişe oranla bu iki kavramın ayrı anlamlarda olduğunu ve bu kavramların birey ile devlet açısından ele alınması gerektiğini gösteren yorumlar bulunmaktadır.

Laiklik, Kemalizm açısından bakıldığında dünyevi bir görüşün daha ötesinde devlet etkisiyle dini inançları dönüştürmeyi amaç edinmiştir. Bu nedenle Türk İslam’ını sadece özel alanda etkin rasyonalist bir yapıya dönüştürmeyi amaç edinirken çağdışı bir anlayışa sahip Arap kültürünün etkisinde olan İslam’a karşı direncini gösteren bir pozisyon almıştır (Azak, 2019: 299). Laikliğin zamanla devletin dini uygulamalar üzerindeki denetleyici ve düzenleyici etkisi belirgin hale gelirken bu kavramın Cumhuriyet’in modern ve ulusal tanımına uygun olarak dönüştürüldüğü görülmektedir. Kamusal alanda dini referansları kaldırmaktan ziyade modern ve ulusal nitelikte dinin yeniden tanımlanması, Kemalist sekülerleşme politikalarının amacı haline gelirken laiklik ile sekülerizmin, Türkiye’de birbiriyle ilişkili ve iç içe geçmiş bir kavram olarak algılanması daha da pekişmiştir (Tatoğlu, 2014: 19-20). Laiklik ile sekülerizm ilişkisi birbirlerine benzer yanlarının yanında bazı anlam kaymalarına uğradığı söylenebilirken laikliğin dini, sekülerizmin de sosyal yaşamla bağlantılı olduğu tanımları bu iki kavramın ayırt edilmesi gereken yönlerinden en önemlisi olarak durmaktadır.

Laiklik kısa anlamda din ve devlet ilişkilerinin yanında inanç özgürlüğünü ele alırken Sekülerizm ise bir süreç olmanın yanında bireyin toplum içinde davranışlarıyla beraber dünyaya bakış açısı ile ilgilidir. Laiklik kavramsal olarak kurumsal yapıların işleyişine sekülerleşme de toplumdaki bireye etki etmeyi amaçlamış, laiklik devlet kurumlarındaki dönüşüme, sekülerleşme de toplumdaki dönüşüme odaklanmıştır. İki kavram arasındaki fark; laikliğin kamusal alana, sekülerizmin de bireysel alana ait olduğudur (Başdemir, 2011: 147; Darende, 2015: 153). Volkan Ertit bu iki kavramın aynı gibi algılanmasının sebebi olarak medya ve akademi dünyasının kavramları birbirlerinin yerine kullanmasını gösterirken (Ertit, 2014: 105), Başdemir (2009: 23-24) laikliğin Türkiye’de tüm alanları kapsayacak şekilde devlet eliyle dayatılmış olmasından dolayı alternatif bir yaşam biçimi gibi algılanmış olmasına bağlamaktadır. Bu iki kavramın içeriği ile beraber günümüzde önemli olan unsur, her iki

kavramında bireyler tarafından nasıl algılandığından ziyade bu kavramların başkalarına karşı dayatmacı bir tutumla kullanılmaması gerektiğidir.

1.1. Muhafazakârlık ve Sekülerizm Çatışması

Muhafazakârlığın ve sekülerliğin birbirlerine zıt veya karşı ideolojilermiş gibi düşünülmesinin siyasal ve sosyal yaşam açısından bir takım haklı dayanakları görülmektedir. Siyasal ve sosyal ayrışmanın yanında edebi açıdan da zıt ideolojiler olarak görülebilen bir geçmiş M. Akiften Necip Fazıl'a kadar kendini gösterirken M. Akif'in Asım'ın nesli söylemine karşın Tefvik Fikret'in Haluk'u ile başlayan ayrışma "Hira dağının çocukları Olimpos Dağının çocuklarına karşı" söylemiyle Cemil Meriç'te de kendini göstermiştir (Mollaer, 2016: 53).

Mardin'in 'Merkez-çevre kuramı' çerçevesince ele alınan Esmer'in (2002) çalışmasında merkezde bulunan yapıya seküler yapılar adı verilirken çevrede yer alan grupların da dindar olduğu belirtilmiş bir nevi Mardin'in yaptığı çalışmayı destekleyecek sonuçlar elde edilmiştir. 2012 yılında Kalaycıoğlu'da (2012: 171-172) Osmanlı'dan günümüze kadar süre gelen zamanda siyasal kültürde ayrışma ve kutuplaşmaların olduğunu dile getirerek bir tarafta laik ve modern yapıların varlığına karşılık diğer tarafta dini ve geleneği savunan kesimlerin yer edindiğini belirtmiştir. Sonuçta laik ve modern yapıların galip geldiğini dile getiren Kalaycıoğlu, zaman zaman geleneksel yapıların varlığının güçlenmesi ile her iki kesim arasında var olan siyasal çekişmenin yaşandığını dile getirmektedir.

Ak Parti'den sonra bu alanda yapılan çeşitli çalışmaların sayısı artarken Kaya ve Sunar'ın (2015) siyasal partileri dindar ve seküler yönelimi olan partiler diye sınıflandırması siyasal ve sosyal alanda geçmişten gelen farklılığın devamını göstermesi açısından önemlidir. Bilgiç ve arkadaşları da (2014) mezhepsel açıdan insanlarda bir ayrışmanın yaşandığını ve bu ayrışmanın siyasal partilerdeki gibi Türk-Kürt Alevi ve Sünni eğilimleri ile kendini göstermeye başladığını söylerken bu çalışmalar ile siyasal kültürdeki ayrışmanın aslen inanç temelli unsurlardan kaynaklandığı ifade edilebilir.

Erdoğan ve Semerci ise (2018) Türkiye'deki siyasal alanda yaşanan kutuplaşmayı parti taraftarları ile yaptığı saha çalışması ile dile getirirken CHP, MHP, AKP ve HDP üzerinden seçmenlerin birbirlerine olan sosyal mesafelerini belirlemiştir. Erdoğan ve Semerci'nin yaptığı çalışmada elde edilen bulguları, laik-dindar ve seküler-muhafazakâr karşıtlığının başka bir delili olarak göstermenin yanında farklı partilerdeki seçmenlerin izlediği TV'lerden okuduğu gazetelere kadar siyasal ve sosyal açıdan birbirlerinden ne derecede uzaklaştıkları ortaya konulmuştur.

Farklı mekânlarda veya kültürel alanlarda bulunan insanların farklı dünya görüşleri ile beraber farklı yaşam tarzlarını oluşturdukları görülürken insanların bu doğrultuda kendilerine güvenli alan oluşturdukları ve bu alanlardan uzaklaşmayı düşünmedikleri söylenebilir. İnsanların yaşadığı bölgede yaşam tarzına karşı bir tehdit algıladığında ise güvenli yaşam alanı olarak kendi kültürüne benzer yerleri tercih ettikleri görülmektedir.

Fatih'teki İslami grupların yanında Fener ve Balat'taki seküler grupların varlığı semt

ve mekânlar üzerinden kültürel savaşlar ve çatışmalara bir örnek olarak gösterilebilir. Başakşehir’de muhafazakâr bir kitlenin karşısında Onurkent ve Oyakkent semtlerinde laik-seküler kesimlerin olduğu görülürken Gezi olayları sonrasında kültürel farklılığın daha da belirginleştiği görülmektedir. Laik grupların çocuklarını başka okullarda okutmak için Başakşehir’den taşınması, muhafazakârların da çocuklarına sahip oldukları kültürü vermek için ideolojilerine yakın semtleri tercih etmesi (Özet, 2019: 251-254) hem muhafazakâr hem de seküler grupların kendi sosyal yaşantılarında kültürlerini yaşatacak semtleri tercih ettiklerini gösterirken bu grupların gelecek nesillere kendi kültürlerini aktarmayı da görev edindikleri söylenebilir.

“Dindar olanların dindar olmayanları laik olarak nitelendirmesi ve laik olan bireylerin ise dindar olanları ötekileştirdikleri” kimi çalışmalarda dile getirilirken (Avcı, 2018: 186) yapılan nitel görüşmelerde bireylerin birbirlerini ötekileştirdikleri ve dışladıkları belirlenmiş, seküler-muhafazakâr ayrımı üzerinden bireylerin görüşleri değerlendirilmiştir. Dindar gençliğin geçmişte dışlandığını sonradan da kültürel açıdan “aslen biz de varız” çabasında oldukları belirtilirken (Avcı, 2018: 216-217) bir nevi gençlerin kendilerine vurulan “yobaz ve gerici” etiketini atma mücadelesinde oldukları vurgulanmıştır. Avcı’nın yapmış olduğu bu tespit günümüzde muhafazakâr ve dindar kesimlerin yaşam tarzlarını ele almada önemli bir değerlendirme noktası olarak görülebilir.

Laiklerin korku temelli bakış açısından dolayı “iyi Müslümanlar ve Kötü Müslümanlar” ayrımını oluşturduğu görülürken 31 Mart Vakası ile ortaya çıkan laik –anti laik çatışması sonrasında Menemen olayı, Türkçe ezan tartışması, Malatya hadisesi ve hutbe olayları ile devam etmiş böylece Türkiye’de geçmişten günümüze kadar gelen sürede laikliğe karşı muhafazakârların bakış açılarını yansıtan gelişmeler ortaya konmuştur (Azak, 2019).

Türkiye’de muhafazakâr ve laik kesimlerin konu edindiği çalışmalar ele alındığında farklı isim ve anlamlandırmaların bu çalışmalar sonucunda dile getirildiği görülmektedir. “Atatürkçü, laik, modern ve eğitilmiş” insanların bir kesim olduğu bunun yanında “dindar ve muhafazakâr” insanlarla beraber “ülkücülerin” de başka bir kesim olduğu sınıflamalar Semerci ve arkadaşlarında (2017: 225-226) görülürken Çaha ve arkadaşlarının (2018: 278) araştırmasında ise gençlerin %16, 9’u kendini “dindar muhafazakâr” olarak belirtirken %14, 1’de kendini “Atatürkçü-laik”, %26, 3’ü de kendilerini “milliyetçi vatansever” olarak nitelendirmiştir. Bu durum yetişkinlerde olduğu gibi gençler arasında da “laikliğin, milliyetçiliğin ve dindar-muhafazakârlığın” büyük oranda kabul edilen ideoloji, kimlik veya bir değer olduğunu göstermektedir.

Bülbul ve Sinan’ın (2010) çalışmasındaki gibi çalışmamızda da gençlerin muhafazakârlık ve dindarlık kavramlarını bir arada veya ilişkili kullandıkları görülmektedir. Çalışmamızda farklı olarak muhafazakârlık ve dindarlık kavramlarının yanında gençlerin laiklik ile sekülerlik kavramlarını da benzer veya ilişkili olarak kullandıkları düşünülmüştür. Bülbul ve Sinan’ın (2010; 190) bulgularına göre Ak Parti’ye oy veren gençlerde %44 oranında

muhafazakârlığı ailevi ve kültürel değerlerin korunması ile bağdaştırdıkları görülürken %32,9 oranında da muhafazakârlığın dini değerlerin korunması ile ilgili olduğu dile getirilmiştir. Yine aynı çalışmada MHP'ye oy veren gençlerin %31,8'i de muhafazakârlığı dini değerlerle ilişkilendirmektedir.

Seküler ve dindar gençler arasında var olan kutuplaşmanın derecelerini gösteren bazı çalışmalar bulunurken genç yetişkin ayrımı yapmadan yine iki farklı kültürdeki kutuplaşma oranlarını ele alan çalışmalarda bulunmaktadır. Lüküslü ve arkadaşlarının (2019) çalışmasında muhafazakâr ve seküler gençlerin belli bir oranda kutuplaşma düzeyinde oldukları vurgulanırken bu kutuplaşma seviyesinin çok yüksek olmadığı belirtilmiştir. Gençlerin homojenden ziyade heterojen bir arkadaş çevresine sahip olduklarının ortaya konulduğu çalışmada, keskin ve net bir şekilde tam anlamıyla ayrıştıklarının söylenemeyeceği belirtilirken bu durumu netleştirme adına bazı saha çalışmalarının yapılması gerekliliği de ortadadır.

Yetişkinler açısından muhafazakâr-dindar, laik-cumhuriyetçi ayrımını ele alan Ünal'ın çalışmasında ise dindarlarla komşuluk yapabileceğini söyleyen laik-cumhuriyetçilerin oranı %65,4, dostluk kurabilirim diyenlerin oranı %64,2, dindarlarla evlenebilirim diyenlerin oranı da %22,2'dir. Bunun yanında dindarların ise dindar olmayanlarla komşuluk yapabilirim diyenlerinde oran %63,7 iken dostluk ve arkadaşlık kurabilirim diyenlerin oranı %60,9, evlenebilirim diyen dindarların oranı da % 8,3'tür. Görüldüğü gibi farklı kültür ve dünya görüşüne sahip olan yetişkinler arasında duruma göre belli bir oranda kutuplaşmalar olduğu belirlenmiştir. Yetişkinlerin yanında gelecek nesillerde var olan kutuplaşmanın azaltılması, hatta kutuplaşmanın ortadan kaldırılması önem arz ederken bu alanda çözüme dayalı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

1.2. Muhafazakâr ve Seküler Gençlikte Alt Kültür

Çalışmada alt kültür kavramı muhafazakâr ve seküler gençlerin kendi içinde homojen olup olmadığı açısından önem arz etmektedir. Türkiye'deki gençlerin kendi kültürleri ve ideolojileri çerçevesince tamamen benzer bir yaşamı ve düşünceyi savunduklarını söylemek ise yanlış olacaktır.

Alt kültür kavramı genellikle bir yapıya veya düzene karşı durma, meydan okuma ve yerleşik sisteme karşı "reddiye" anlamlarında kullanılan bir içeriği ifade etmektedir (Hedbigge, 2004: 10). Bir toplumun kültürel açıdan geneli hakkında bilgi verilebilir olsa da o genelin içinde yer alan farklılıkların ve o topluma ait alt kültürlerin varlığı bir gerçektir. Toplumda bir baskın veya egemen kültür olduğu gibi o kültüre karşı duran ve egemen kültürü benimsemek istemeyen başka kültürlerin varlığı kendini gösterebilir. Kültür bir egemen yapı iken alt kültürler o yapıya karşı direnen ve muhalefetlik unsurları taşıyan gruplar olarak görülmektedir (Bourse ve Yücel, 2017: 137-152).

Avcı, İslam'i ve dindar gençliğin tek çatı altında olmadığını nitel görüşmelerle ortaya koyduğu çalışmasında belirtirken alt kültür kavramı için dikkat çeken tespitlerinden birini yapmıştır

(2018: 95-97); Michel De Certeau'nun stratejik ve taktik kavramlarını gündelik yaşam açısından Türkiye'deki dindarlarla özdeşleştirerek açıklayan Avcı, dindar olan nesillerin var olma çabası kendisi gibi olanlar için bir taktik iken kendisinden farklı olan kesimlere karşı da bir duruş biçimi ve var olma durumunun göstergesi niteliğindedir, demiştir. Bu nedenle Muhafazakâr ve dindar gençlerle seküler ve laik gençlerin kendi yaşamlarında homojen veya heterojen bir yapıda olup olmadıkları birbirlerine olan bakış açılarını belirlemede önemli bir etken olarak görülebilirken radikal bir düşünce biçimine sahip olan bireylerin karşı kültürdeki bireylere olan mesafeyi daha uzak bir şekilde konumlandırma ihtimali göz ardı edilmemelidir.

2.Bhikhu Parekh ve Çokkültürlülük Kuramı

Parekh, (2002: 15-19) çokkültürlülük açısından siyasi bir teori olarak ortaya koyduğu kuramında insanın doğasını ve kültürü merkeze koyan bir yaklaşım belirlemiş ve kendisinden önceki çokkültürlülük ile ilgili kuramları ortaya koyan düşünürlerin eksik yanlarını dile getirmiştir. Mill ve Hegel gibi güçlü monistlerin yanında Herder ve Monsteguiou gibi kültür merkezli bakan düşünürlerin de tek yönlü baktıklarını belirten Parekh, “hem insan doğasının hem de kültürün” dikkate alındığı bir bakış açısını ortaya koymaya çalışmıştır. Çokkültürlülük kavramına azınlıklar açısından bakmanın yanında bir toplum içinde farklı kültürleri de ele almanın gerekliliğini vurgulayan Parekh, kültürler arasında diyalogun öneminden bahsederek kendi görüşlerinin liberalizm dâhil diğer ideolojilerle değerlendirilmesinin kuramını sınırlandıracağını söylemiştir.

Parekh'e göre (2002: 21-24) monizm, tek bir hayat tarzının insani olduğunu ve sadece o yaşam tarzının doğru ve mutlak olduğunu, diğer yaşam tarzlarının ise ne kadar farklı ise o derecede yanlış olduğunu dile getiren bir görüştür. Monizmde temel nokta iyi olan şey bir tanedir, bu iyi tüm toplumlar için aynıdır ve değişmeyendir. Hayatta tek ve geçerli doğru yaşam biçiminin ortaya konulduğu görüşleri monist bakışı açısı diye belirten Parekh, temelde iyi ve mutlak olan şeyin tek bir seçenek olmasını dayatma olarak görür ve bu durumun doğacılar veya diğer bir adla monistlerde görüldüğünü belirtir.

Türkiye'de geçmişten günümüze kadar gelen sürede muhafazakâr ve dindar kesimlerle laik-seküler kesimlerin yaşam tarzı ve hayata bakış açıları açısından her iki grubunda kendi düşüncelerinin mutlak doğru olduğunu belirten yaklaşımları söz konusu olabilir. Yani muhafazakâr ve dindar bir monist bakış açısının yanında laik ve seküler bir monist bakış açısı Türkiye'de hem sosyal kültürde hem de siyasal kültür alanında varlığını gösterebilmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra süreç, inkılaplar çerçevesince ulus devletin inşasına doğru giderken bu inkılapları benimsemeyen ve gelenekselliği ön plana koyan kesimlerin ortaya çıkmasıyla siyasal kültürde bölünmelerin yaşandığı bir iklim kendini göstermiş, böylece sosyolojik ve tarihsel açıdan bir krizin ortaya çıktığı dönemler yer yer siyasal hayatta yaşanmaya başlamıştır (Akın, 2016: 278). Cumhuriyet Dönemi'nden sonra siyasal kültür çoğu zaman monist temelli olarak inşa edilmiş ve tek bir kültürle beraber tek bir kimliğin dayatıldığı

atmosferde farklılıklar yok sayılmıştır. Bu durumun sebebi olarak homojen bir yapıdan ibaret ulus devlet oluşumunu gerçekleştirmenin yanında yapılan anıtlarla ve söylenen marşlarla ulusal değerlere bağlılığı en üst seviyeye çıkarma amacının başta gelmesi gösterilebilir (Durdu, 2009: 41-44).

Bir toplumda sosyal anlamda mühendislik çalışmalarının başlıca ilgi alanlarından biri de gençlerdir. İktidarda bulunanların gençleri kendi ideolojileri doğrultusunda yetiştirmek istemesi kimi zaman bir mesele kimi zamanda bir ideal olarak görülmüştür. Bu durum sosyoloji ile siyasal sosyalleşme alanında yapılan mühendislik çalışmalarının incelenmeye ve araştırmaya değer ortak alanlarından birisidir (Akın, 2009: 88). Bu ayrışma veya kutuplaşma ortamının yıllardır devam etmesine karşılık “çözüm adına ne gibi politikalar üretilebilir?” veya “sosyal anlamda ne gibi adımlar atılabilir?” sorularının çoğu zaman göz ardı edildiği düşünülse de önceden yapılan girişimlerin “niçin başarısız olduğu?” sorusuna odaklanmak daha gerçekçi durmaktadır. Parekh’in bu konuda ortaya koyduğu düşünceler Türkiye özelinde bir arada yaşamayı sağlama adına daha umut verici görülebilir.

2.1. Muhafazakâr ve Seküler Kültürler Açısından Parekh’in Çokkültürlülük Kuramının Önemi

Türkiye’deki gibi merkezde bulunan siyasal ve sosyal baskın grupların yanında çevrede yer alan siyasal ve sosyal grupların olduğu toplumlarda bir arada yaşama adına Parekh’in kuramından önemli çıkarımlar yapılabilir. Otorite yapısından, eşitliğe, düşünce özgürlüğünden eğitime kadar çokkültürlü toplumlarda kültürel birlikteliğin ve diyalogun temellerini atmaya çalışan Parekh, bu temeller sonrasında toplumsal anlamda yaşanan sorunların ve çatışmaların azalacağını düşünmektedir.

Bir bütünlük gibi görünen toplumlarda bile kültürel açıdan homojenliğin olmayacağı aşikârken çokkültürlü toplumlarda olması gereken birtakım unsurlar bulunmaktadır. Çokkültürlü toplumlarda farklılıkları bir arada tutan önemli unsur olarak “otorite yapısı” nı gören Parekh, devletin çok kültürlü yapılarda tarafsız olmayacağını, baskın bir kültürün bulunabileceğini, zaten ona göre önemli olanın tarafsız olmak değil baskın kültürlerle karşı diğer kültürlerin yaşam haklarının korunması gerektiğidir (2002: 258-259).

Çokkültürlü bir toplumda bir arada yaşama adına önem arz eden diğer bir unsur ise “ortak kültür” oluşumudur. Toplumda sanattan edebiyata, müzikten mutfak kültürüne, modadan birçok alana kadar farklı kültürlerin etkileşim halinde dinamik bir yapıya sahip ortak kültürü oluşturmaları gerekmektedir. Böylece kendi kültürlerinin yanında ortak veya karma bir kültüre sahip olacak olan bireylerin bir toplum içinde buluşma alanı gerçekleşmiş olacaktır diyen Parekh, (2002: 280-283) karma kültür oluşumunun hafife alınıp basit bir durummuş gibi düşünülmemesini söylemektedir. Karma kültür, planlı olduğu gibi farklı kültürlerin anlaşma ile ortaya koyduğu, devletten ziyade kültürler arasında kendiliğinden gönüllü olarak gerçekleşendir, diyen Parekh, böylece kültürel sorunların çözümü için uygun ortamın sağlanacağını düşünmektedir.

Ortak kültürü yaşatabilmenin en önemli yanı da çokkültürlü bir eğitim sisteminin inşa edilmesidir diyen Parekh, (2002: 286-290) Toplumlarda baskın kültürün hâkim olduğu eğitim sisteminin diğer kültürlerin yaşama alanını daralttığını, öğrencilerin muhakeme yeteneğini ortadan kaldırdığını ve farklı bakış açılarını da zedeleyerek diğer kültürleri yersiz veya değersiz olarak görmelerine neden olduğunu dile getirmiştir. Baskın kültürün diğer kültürlerle karşı suçlayıcı bir dil kullanmadan çoğulcu kimlikleri kabul etmesi ve onlara yaşam hakkı tanınması gerektiği gösterilmelidir. Çokkültürlü eğitim, bireylerin kendi kültürlerinden başka diğer kültürlerden de haberdar olmalarını ve bu kültürlerle etkileşime girebilme yeteneklerini de elde etmelerini sağlamada önemli işlev edinmektedir.

Parekh'e göre "eşitlik" kavramı çokkültürlü toplumlarda bir arada yaşama adına önem arz eden diğer bir kavramdır (2002: 305-308). Eşitlik insanların benzer özelliklerine dayandırılmamalıdır diyen Parekh, 'benzer özelliklere sahip olan insanlara eşit davranılmalıdır' görüşünü sorunlu bulurken benzer uygulamaların kültürel farklılıkları da göz ardı edeceğini dile getirmiştir. İnsanlar "hem benzer hem de farklıdır" diyen Parekh, bundan dolayı da insanların hem benzer hem de farklı uygulamalara tabi olmasını savunmaktadır. Eşit saygı kavramını, eşit fırsat kavramı üzerinden açıklayan Parekh, kanun önünde eşitliğin ve eşit kanun korumasının kültürel bakımdan tanımlanmasını istemektedir. ABD'de uyuşturucu kullanmak suçken Kızılderililerin bazı dini ayinleri için bu durumun istisna tutulmasının yanında içki yasağı üzerinden de Yahudi ve Hristiyanlarda şarabın törensel kullanımının serbest olduğu örneklerini veren Parekh, farklı kültürlerin gerekliliklerine göre yapılması gereken kanunları ve eşitlilikleri belirtir.

Çokkültürlü bir toplumun kendisi ile barışık olup olmadığını belirleyen faktörlerden biri de kılık-kıyafet konusudur diyen Parekh, (2002: 310-312) İngiltere'de motosiklet sürücülerinin kask takma zorunluluğunu Sihlerin taktığı türban hususu ile açıklamaya çalışmaktadır. Kaskın sağladığı güvenliği türban sağlıyorsa Sihlere kask takma zorunluluğu olmamalı diyen Parekh, Kanada'da Sihlerin kamuda türban takma hakkının da olması gerektiğini savunarak Kanada'nın "kamuda dini içerikli giysilerin ayrımcılığa neden olur" açıklamasını yanlış bulmaktadır. Türban takan herkesin dine mi yoksa ülkesine mi daha sadakatli olacağına birilerinin karar verme yetkisinin olamayacağını savunan Parekh, mahkemenin Kanada Kraliyet Atlı Polisi'nde görev alan Sihlere türban takma haklarının verilmesini önemli bularak bu durumun laikliğe aykırı olduğu varsayımlarını reddetmektedir.

Eşitlik kavramını Fransa'daki Müslüman genç kızların "hijap" giymesi üzerinden de ele alarak açıklayan Parekh, (2002: 317-322) Hristiyanların "haç" Yahudilerin de "kipa" takmasına izin verilmesine rağmen Müslüman kızların neden hijap giyemediği konusunu sorgular. Fransızlar'ın bu konuda hijabın diğer kızları baskı altına aldığı ve kadını gerici kıldığını belirten açıklamalarına katılmayan Parekh, Hijabın ideolojik olarak görülmesinin Müslümanların sorunu olmadığını belirterek "hijabın da aile baskısı ile takıldığını nasıl kanıtlayacağız ki" diye sorarak "haç takan insanların ailelerinin bu durumu zorunlu koşup koşmadıklarını da mı sorgulayacağız" diye cevap vermektedir.

Çokkültürlü toplumlarda politika, din ve ifade özgürlüğü hususlarını da değerli gören Parekh, bu hususları Salman Rüşdü olayı üzerinden ele alarak açıklamalarda bulunmaktadır (2002: 386-387). Müslümanların Rüşdü'ye verdiği tepkinin de konuşma özgürlüğü çerçevesince değerlendirilmesi gerektiğini belirten Parekh, tepkinin nedeni olarak Müslümanların dinlerinin eleştirilmesine değil yapılan eleştirilerin yanlış, dayanaksız, yalan bilgiler barındırmasına ve peygamberlerine karşı saygısızlık yapılmış olmasına bağlar.

“Politik söylemin mantığı” konusunda Parekh, çokkültürlü toplumlarda kamuoyu tartışmalarında çıkarılması gereken bazı derslerin olduğunu belirtmektedir (2002: 386-394). Sorunun görmezden gelinmemesini birinci ders olarak belirtirken sırasıyla sorun yaşayan tarafların birbirlerinin adet ve geleneklerini bilmesinin önemli olduğunu, diyalogun göz ardı edilmemesi gerektiğini, tarafların eşit statülerde olması gerektiğini ve birbirlerini öyle kabul etmelerinin önemli olduğunu vurgular. Parekh'e göre müzakere sürecinde yaşanan diyalogda; rekabetçi olunmamasına, ikna etmenin bireylere veya gruplara yönelik bir hedef taşınamasına, tartışma konusunun dışına çıkılmamasına önem verilmesi gerekirken bu hususların basit ama önemli bir durum olduğunu dile getirir.

Toplulukların toplum içinde bireyler gibi bazı iftiralara uğrayabileceğini söyleyen Parekh, topluluğa karşı yapılan iftira veya hakaretlerin o topluluğu içe kapanmaya, soyutlamaya ittiğini, bu nedenle toplulukların iftiralara karşı yasa ile korunması gerektiğini dile getirmiştir. Konuşma özgürlüğünü de S. Rüşdü olayı üzerinden değerlendiren Parekh, (2002: 400-406) konuşma özgürlüğünü hiciv veya yerme özgürlüğü ile ele alınıp alınamayacağını dile getirerek hicvin neden karşı tarafın değerlerinden üstün olması gerektiğini S. Rüşdü'nün açıklamadığını belirtir. Konuşma özgürlüğü değerli olan tek şey değildir diyen Parekh' e göre, toplumun huzurunu ve uyumunu bozan, insanları hiç yere kıran ve grupların öz saygılarını zedeleyen ifadelerin bir yararı yoktur ve bu durum bir arada yaşamayı engelleyen önemli bir unsurdur.

Toplumda din faktörünün önemli olduğunu ve çoğu laik toplumların dinin etkisini arka plana atmada başarılı olamadığını belirten Parekh (2002: 411-421) insanların inançlarından uzaklaşmalarını istemenin demokrasi ile alakası olmadığını belirtir. Parekh, inançlı bireyleri politik sisteme karşı yabancı veya düşmanca tavır almaya itecek şekilde onların laiklik çerçevesince bakmalarını dayatmanın gereksiz olduğunu açıklar. Laik bireylere yönelik açıklamalarının yanında dindar bireylere bir arada yaşama adına öneriler sunan Parekh, dinin kimi zamanlar da mutlakıyetçi ve mantıksız yanları olduğunu söyleyerek bu yanların sosyal ve politik açıdan zararları olacağını belirtmektedir. Din “En iyi biçimde yücedir, en kötü biçimde ise çok tehlikeli ve acımasız” olabilir diyen Parekh, inançlı insanların dinin baskıcı yönünden ziyade hoşgörü ve saygıyı esas alan yönüne ağırlık vermesi gerektiğini vurgular. Dini açıdan eğitimin verilmesi gerektiğini sebepleri ile açıklayan Parekh tarihte savaş ve toplumsal olayların çoğunun din nedeniyle yapıldığını vurgulayarak dinlere ait temel bilgilerin bireylere sunulmasının önemini belirtir. Din eğitiminin okullarda verilmemesi halinde çocukların

ailelerine ve çevrelerine göre dini öğreneceklerini söyleyen Parekh, bu durumun toplumsal alanda bazı sorunları da beraberinde getireceğini anlatmaktadır.

Parekh'e göre okulda verilen dini eğitimin amacı dini inançları pekiştirmek olmadığı gibi laiklerin de dediği gibi dini inançları yok saymak da değildir. Okul, inançları karşılaştırmalı olarak saygı çerçevesince ele alarak bireylere sunmalı ve bireylerin inançların içeriğini belli bir ölçüde bilmesine yardımcı olmalıdır. Aileler din eğitimine çocuklarını dâhil edip etmemekte özgür olmalıdır diyen Parekh, ailelerin kendi inançları doğrultusunda çocuklarını yetiştirme hakkına sahip olması gerektiğini, devletin de bu konuda desteğini esirgememesi gerektiğini belirtir (2002: 422-423). Görüleceği üzere Parekh, çokkültürlülük kuramında Türkiye'de yer alan muhafazakâr ve seküler grupların monist bakış açılarını ortadan kaldırma adına eğitimden kültüre, konuşma ve ifade özgürlüğünden dini yaşama kadar birçok alanda önemli çıkarımlar sunmaktadır. Bu çıkarımların büyük oranda toplumsal yapımıza uygun olduğu görülürken toplumsal yapımızda yer alan muhafazakâr ve seküler kültürlerin bu çıkarımlarla beraber atacağı olumlu adımlar Türkiye'de geçmişten günümüze kadar gelen kültürel çatışmayı ortadan kaldırma adına önemli bir mihenk taşına adaydır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada karma araştırma yöntemlerine yer verilmiş olup karma yönetime göre belirli bir problem veya problem setine cevap aramak için nicel ve nitel verilerle araştırma tasarımı kullanılmaktadır. Karma yöntemler tek veya çok amaçlı bir çalışmada toplama, analiz ve nicel-nitel veri birliğini gerektiren yöntemlerdir (Hanson, Creswell, Plano Clark, Petska ve Creswell, 2005).

Çalışmada baskın olarak "Nicel" bulgular elde edilmiş sonrasında "Nitel" verilerin yapılandırılması sağlanmıştır. Bu durum Tashakkori ve Teddlie'nin (1998) sıralı karma modeline de uygun düşmektedir. Nitel ve nicel verilerin araştırmalarda bir arada kullanılması, özellikle sosyal ve beşerî alanlarda, ülkemizde de artık sıkça görülen bir durumdur (Baki ve Gökçek, 2012: 1). Karma araştırma modellerinde araştırmacının nicel ve nitel verileri bir arada işleyerek kullanıldığı görülürken (Creswell, 2013; Tashakkori ve Teddlie, 1998) verilerin elde edilmesinden sonra hangisinin baskın olarak kullanılacağı, ne sırada düzenleneceği araştırmacının inisiyatifinde olup planlamasının da baştan sona araştırmacı tarafından yapılması uygun olacaktır (Tunalı vd., 2016: 109).

4. Araştırmanın Amacı

Araştırma Türkiye'deki muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan bakış açılarını sosyal mesafe oranları üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda B. Parekh'in çokkültürlülük teorisi çerçevesince de gençlerin bir arada yaşayabilmesi adına bazı çıkarımlar dile getirilmiştir. Bu nedenle örneklem olarak Antalya ve Ankara'nın sosyo ekonomik düzeyi düşük ve yüksek bazı mahalleleri belirlenmiştir. Ankara ve Antalya illerinin seçilmesindeki temel faktör coğrafi ve iklimsel koşulların, ılıman ve karasal anlamda, gençlerin sosyal ilişkileri üzerinde etkili olup olmayacağını belirlemektir.

Ankara ve Antalya illerinde belirlenen mahallerin 2014 ve 2015 yerel ve genel seçim sonuçlarına bakılarak muhafazakâr ve seküler olma durumları üzerinden varsayımlar oluşturulmuştur. Her iki ilde belirlenen toplam sekiz mahallede, 100 genç olmak üzere, toplam 800 genç birey saha çalışmasının verileri için değerlendirilmeye dâhil edilmiştir. Her iki ilde de ayrı ayrı 10 genç olmak üzere toplam 20 bireyle de nitel görüşmeler yapılmıştır.

Ölçüt örneklemeye uygun olarak saha çalışma alanlarında bazı kriterler belirlenmiştir. Çalışma öncesinde birtakım ölçütler araştırmacı tarafından belirlenerek verileri elde etmede düzenlenebilmektedir (Marshall ve Rossman, 2014). Ölçüt örneklemde araştırmalar bir tek ölçüt ile değil farklı ölçütlerle yapılabilmektedir (Grix, 2010). Bu çalışmada da seçim sonuçlarına bakarak CHP'nin ve HDP'nin toplamda %50'yi geçtiği mahallelerin seküler-laik düşüncede oldukları varsayılırken AK Parti'nin ve MHP'nin toplamda oylarının %50'yi geçtiği mahalleler de muhafazakâr ve dindar mahalleler olarak varsayılmıştır. Her ne kadar bu varsayımlar bir ön yargı gibi algılanabilme ihtimaline sahip olsa da saha çalışması sonucu katılımcıların geri bildirimleri neticesinde mahalle ayrımlarının bu varsayımlar doğrultusunda doğru sonuçlar verdiği belirlenmiştir. Yine bu durumun yanında mahallelerin arsa rayiç bedelleri üzerinden sosyo ekonomik düzeyi yüksek ve düşük olma durumu belirlenerek gençlerin sosyal mesafelerine olan katkısı ortaya konulmuştur.

Seçkisizleştirme adına belirlenen mahallelerde coğrafi konum verileri dikkate alınarak her mahallede 5 örneklem noktası belirlenmiş, seçim işlemi R istatistiksel programlama dili ile yapılmış, örnekleme noktalarına yakın olan cadde ve bulvarlarda ölçek uygulamaları ve görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

5. Araştırma Soruları

- 1- Muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan sosyal mesafe oranları ne düzeydedir?
- 2- Muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan sosyal mesafe oranlarını etkilemede hangi etmenler, ne düzeyde etkilidir?
- 3- Muhafazakâr ve seküler gençler alt kültür olarak ayrışmakta mıdır, yoksa bir bütün olarak tek kültür içinde mi bulunmaktadır?
- 4- Muhafazakârlık ve dindarlık kavramları ile sekülerlik ve laiklik kavramlarını gençler benzer anlamlarda mı kullanmaktadır?

6. Veri Toplama Araçları

Araştırmada Bogardus'un milliyetçi ve ırkçı tutumlarının ölçülmesi için kullandığı "Sosyal Uzaklık Ölçeği" nin maddeleri çok kültürlülük literatüründe yeniden düzenlenerek kullanılmıştır. 46 soruluk 'Bir arada yaşam' ölçeği geliştirilerek hazırlanan ölçek, Ankara ve Antalya illerinde ilk başta toplamda 200 kişiye uygulanmış ve elde edilen veriler sonucunda düzeltmeler yapılmıştır. Eşit sayıda olması için muhafazakâr olduğunu belirten 400 genç bireyle seküler olduğunu söyleyen 400 genç bireye ulaşana kadar toplamda 1157 kişiye ölçeklerin uygulaması yapılmıştır. Ölçekler, sınıflama özelliğine sahip olmakta ve bu özelliğin gruplar

arasında oluşan uzaklık durumuna olan ilişkisi sadece “% ve frekans” ile hesaplanmakta ve elde edilen veriler buna dayalı olarak yorumlanmaktadır (Aziz, 1990). Araştırmada nitel veriler için de yarı yapılandırılmış “Görüşme Formu” hazırlanmış ve verilerin toplanması bu şekilde gerçekleştirilmiştir.

7. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler için ilk önce normallik testleri kullanılmış ve çıkan sonuçların normal dağılıma uymadığı görülünce parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis, Mann-Whitney U ve Kolmogorov- Smirnov testleri uygulanmıştır. Kolmogorov, bir tek örnek için uyum iyiliği testini önerirken Simirnov ise iki bağımsız örnek için uyum iyiliğini ölçen bir test ortaya koymuştur (Bircan, Karagöz ve Kasapoğlu, 2003: 73). Frekans aralığının yanında belli bir yükseklik veya bir alt limit bulunma şartı olmadığı için Kolmogorov-Smirnov testlerinin uygulaması daha kolay durmaktadır (Kartal, 1998, akt; Bircan vd., 2003: 73). Kolmogorov-Smirnov uyum testi, elde edilen verilerin deneysel açıdan bir grubun dağılımıyla uyumlu olup olmadığını belirlemek için yapılmaktadır (Üstündağ, 2005: 2).

Mann Whitney U testinde de ise verilerin dağılımı konusunda bir şart bulunması zorunlu değilken verilerin tesadüfen toplanması gereken bu testte bağımsız iki grubun aynı dağılıma sahip popülasyondan geldiği varsayımı test edilmektedir (Hinton, 1996; akt, Coşkun, Altunışık, Bayraktoroğlu ve Yıldırım, 2015: 206). İki grubu tanımlayan ve iki bağımsız grubun farklı değerlerine bakılan Mann Whitney U testlerinde iki bağımsız örneklemin bulunması gerekmektedir. Anlamlı farkın iki grup arasında olup olmadığına bakılarak analizler yapılmaktadır (Üstündağ, 2005: 4). Kruskal Wallis testlerinde de tek yönlü varyans analizi yapılmakta üç ya da daha fazla grubun karşılaştırılması gerçekleştirilmektedir (Coşkun vd., 2015: 212).

“Bir Arada Yaşam Ölçeği” adı verilen nicel çalışma ölçeğinde “Cronbach alfa” güvenilirlik analizi kullanılmıştır. Cronbach Alfa Güvenirlik analizleri, maddelerin homojenlik yapısını ele alırken genellikle likert tipi ölçeklerde kullanılmaktadır (Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19). Çalışmada SPSS 25 programı kullanılmış olup elde edilen veriler yüzdelik dilime çevrilmiştir. Nitel veriler ise söylem analizi ile ele alınmıştır. Elde edilen verileri sınıflama, yorumlama, okuma ve yapılandırma bölümlerinden oluşan söylem analizi farklı görüşlere ait içerikleri değerlendirmede kullanılırken bu içeriklerde baskın olan hususlar veya görüşlerden yola çıkılarak ilişkilendirmelerin gerçekleştirilmesinde kullanılmaktadır (Baş ve Akturan, 2008: 33).

8. Bulgular

Tablo-1. Mahalle (İdeolojik Yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
Fener	12.5	10.0	15.0
Kırmacı	12.5	15.8	9.2
Yeşildere	12.5	12.0	13.0
Yeni Emek	12.5	16.3	8.7
Ege	12.5	9.0	16.0
Şehit Kubilay	12.5	13.5	11.5
Bahçelievler	12.5	7.8	17.2
Subayevleri	12.5	15.5	9.5
Toplam	%100	%100	%100

800 genç bireyin verileri ile ölçeklerin değerlendirilmesi yapılırken gençlerin ölçeklerde kendilerini hangi ideolojide gördükleri veya hangi ideolojiye yakın durduklarına dair sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda dünya görüşleri belirlenmiştir. Yukarıdaki tabloda elde edilen verilere göre çalışma öncesinde mahallelerin seçim sonuçlarına göre varsayım olarak seküler-laik ve muhafazakâr-dindar olarak sınıflandırılmasının çalışma sonucunda da doğrulandığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre mahallerdeki genç bireylerin her zaman laik-seküler veya her zaman muhafazakâr-dindar düşüncede olacakları söylenemeyeceği gibi o verilerin çalışmanın yapıldığı dönemi kapsadığı unutulmamalı ve bu mahallelerdeki gençler hakkında genelleyici bir yargıyı ulaşılmamalıdır. Tablo-1'e göre yukarıdan aşağı bakıldığında toplam oran üzerinden her mahallede yer alan seküler ve muhafazakâr gençlerin yüzdelik dilimi gösterilmiştir.

Tablo-2. İdeolojik Yakınlık.

	Genel	2500 TL'den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL'den fazla
Muhafazakâr	17.8	10.5	18.0	23.1	17.6
Muhafazakâr-Dindar	32.1	36.6	36.2	20.0	33.8
Seküler	21.1	23.5	17.2	25.1	26.5
Seküler-Laik	29.0	29.4	28.6	31.8	22.1

Çalışmamızda muhafazakârlık ile dindarlığın sekülerlik ile de laikliğin gençler tarafından aynı anlamda kullanabilecekleri varsayılmıştır. Tablo 2'deki verileri incelediğimizde her iki ilde de sadece muhafazakârım diyen gençlerin genel oranı 17.8 iken muhafazakârlık ile dindarlığı aynı anlamda görenlerin genel oranı ise %32.1 olduğu belirlenmiştir. Yine her iki il içinde sadece seküler olarak kendini tanımlayan gençlerin genel oranı 21.1 iken sekülerlikle laikliği

aynı anlamda görenlerin oranı ise %29 olarak belirlenmiştir. Bu durum seküler gençlerin çoğunluğunun sekülerliği laiklikle, muhafazakâr gençlerin de çoğunluğunun muhafazakârlığı dindarlıkla bir tuttuğunu göstermektedir. Gençlerin gelir durumlarına göre ideolojik olarak kavramların içeriğine bakış açılarında ise farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Tablo-3. Cinsiyet (İdeolojik Yakınlık).

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
Kadın	46.6	39.6	53.6
Erkek	53.4	60.4	46.4

Saha çalışmasına katılan gençlerin genel anlamda bazı özelliklerine baktığımızda erkeklerin kadınlardan sayıca fazla olduğu ve erkeklerin %60.4'ünün kendini muhafazakâr olarak nitelendirdiği görülürken kadınların da %53.6'sının kendini seküler olarak tanımladığı belirlenmiştir.

Tablo 4. Eğitim (İdeolojik Yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
İlkokul ve altı	3.5	4.5	2.5
Ortaokul	13.9	13.3	14.5
Lise	63.8	66.7	60.8
Lisans ve üstü	11.9	9.3	14.5

Tablo- 4'te ise eğitim durumu arttıkça gençlerin sekülerleşme eğilimlerinin arttığı, eğitim düzeyinin düştükçe de muhafazakârlaşma seviyesinin yükseldiği belirlenmiştir. Çalışmada üniversiteye giden ama o an itibarıyla lise mezunu olan gençlerle beraber lise öğrenimini tamamlayan gençlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Genel olarak lise mezunu olan gençlerin kendilerini muhafazakâr olarak nitelendirdikleri görülürken seküler olduğunu belirten gençlere göre de aralarındaki farkın çok da fazla olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Gelir (İdeolojik Yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
2500 TL'den az	19.1	18.0	20.2
2500-5000 TL	48.0	52.1	43.9
5001-10000 TL	24.4	21.1	27.7
10000 TL'den fazla	8.5	8.8	8.2

Tablo- 5 itibarıyla gençlerin yarısına yakınının 2500-5000 TL aralığında bir gelire sahip olduğu (aile gelirleri) görülürken üst düzey gelire sahip gençlerde ise muhafazakâr gençlerin sayısal açıdan seküler gençlere göre az da olsa çoğunlukta olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada saha alanında uygulanan ‘Bir arada yaşam ölçeği’ nin muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine bakış açılarını gösteren verileri kullanılmış ve bu veriler üzerinden sosyal mesafe oranları belirlenmiştir. İlk önce H0 testi uygulanmış ve verilerin hiçbirinin normal dağılım sergilemediği görülünce parametrik olmayan testler uygulanmıştır.

Çalışmanın verilerini değerlendirmede “... evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim” önermesinin verileri ayrı belirlenirken “... dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim” maddelerinin verileri ise birbirlerine çok yakın hatta aynı sonuçlar verdiği için bir arada ortalama oran üzerinden hesaplanarak değerlendirilmiştir.

Saha çalışmasına katılan gençlerin genel verilerine baktığımızda; Seküler bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen muhafazakâr gençlerin oranı %52.5 iken, seküler bireylerle “Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen muhafazakâr gençlerde bu oranın %67.5 olduğu görülmüştür.

Muhafazakâr bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen seküler gençlerde oran %57.5 iken muhafazakâr bireylerle “Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen seküler gençlerde bu oran %70 olarak belirlenmiştir.

İl bazında sonuçlara baktığımızda ise, Ankara’daki muhafazakâr gençlerin seküler bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyenlerde oranı %50 iken Antalya’da yaşayan muhafazakâr gençlerde bu oran %55 olarak belirlenmiştir. Her iki ilde yaşayan muhafazakâr gençlerin seküler bireylerle “Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyenlerin oranı ise ortalama %67.5 olarak aynı çıkmıştır.

Ankara’daki seküler gençlerin muhafazakâr bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyenlerde oran %57.5 iken Antalya’da yaşayan seküler gençler içinde bu durum aynı orana sahiptir. Her iki ilde yaşayan seküler gençlerin muhafazakâr bireylerle “Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyenlerin oranı da birbirleri ile aynı değerlerde olduğu görülürken bu oranın %68.75 olduğu görülmüştür.

Cinsiyet açısından çalışmanın verilerine bakıldığında da seküler bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen gençlerde en yüksek oranın %67.5 ile kadınlarda olduğu belirlenirken erkeklerde bu oran %65’tir. Bu durum seküler bireylerle “Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyenler içinde geçerli olup kadınların sayısal anlamda fazlalığı söz konusudur.

Muhafazakâr bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen gençlerde en yüksek oranın %75 ile erkeklerde olduğu belirlenirken kadınlarda bu oran %67.5’tir. Muhafazakâr bireylerle “Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen gençlerde ortalama oran erkeklerde %78.5 çıkarken kadınlarda bu oran %73.25 olarak belirlenmiştir.

Verilerin eğitim düzeyi açısından sonuçlarına bakıldığında ise seküler bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen gençlerde en yüksek oranın %75 ile mezuniyeti “lisans

ve lisansüstü” olan gençlerde olduğu belirlenirken en az oranın ise mezuniyeti “ilkokul ve altı” olan gençlerde %35 oranında olduğu belirlenmiştir. “Lisans ve lisansüstü” eğitim mezunu olan gençlerin ortalama %80’ni seküler bireylerle dost olmayı arkadaşlık kurmayı ve komşu olmayı kabul ederken en az oranın ise mezuniyeti “ilkokul ve altı” olan gençlerde olduğu görülmüştür. Ortalama oran ise %42.5 olarak belirlenmiştir.

Muhafazakâr bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen gençlerde en yüksek oranın mezuniyeti “ilkokul ve altı” olan gençlerde %75 olduğu görülürken en az oranın mezuniyeti “lisans ve lisansüstü” olan bireylerde %65 oranında olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr gençlerle “Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen gençlerin %77.5 ile “ilkokul ve altı” mezunu gençlerde yüksek olduğu belirlenirken oranın ortaokul ve lise mezunlarında da değişmediği, “lisans ve lisansüstü” öğrenimi görenler de ise bu oranın %70 olduğu belirlenmiştir.

Seküler bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen muhafazakâr gençlerin gelir düzeyi yüksek olanlarında bu oran %55 çıkarken düşük olanların da ise %52.5 olduğu belirlenmiştir. Seküler bireylerle “Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen geliri yüksek muhafazakârlarda oran %72.5 çıkarken gelir düzeyi düşük olanlarında bu oran %65 olarak belirlenmiştir.

Muhafazakâr bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen geliri yüksek seküler gençlerin oranı %60 iken gelir düzeyi düşük seküler gençlerde bu oran %52.5 olarak belirlenmiştir. Muhafazakârlarla “Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerin oranı ortalama %72.2 iken bu oran geliri düşük seküler gençlerde %65’tir.

8.1. Nitel Bulgular

Saha çalışmasında yarı yapılandırılmış görüşme formunda muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine yönelik bakış açılarını ortaya koyan soru ve cevapların dökümüne ve analizine yer verilmiştir.

“Muhafazakâr ve seküler bireylerin bir arada yaşama olasılığı nedir? Açıklayınız?” sorusuna Ankara’daki muhafazakâr bir genç (kadın);

“Aslında bir arada yaşıyoruz ama yine bir yerlerde fikirleri paylaşınca uzaklaşıyoruz birbirimizden. Özellikle inanç ve siyasi parti konuları, mesela Atatürkçü veya laik olduğunu iddia edenlerin çoğu muhafazakârları ve dindarları gerici diye yaftalamaları çok saçma geliyor. Saygı duyması gerekirken ötekileştirmeye başvurması zannedersem savunma mekanizması gibi. Elbet bir arada yaşayabiliriz ama artık herkesin birbirlerine karşı bakışında değişiklikler olmalı, kimse kimseyi yargılamamalı. Mesela bir arkadaşımın duymuştum dinciler falan diye, kitap okumuyorlarmış, yok söylemiş, bu ne ya? Tek kitap okuyan kitle olarak sekülerlerin kendilerini görmesi biraz kabak tadı veriyor artık. Yani en son biraz saygı göstermeyi öğrenir veya yargılamamayı becerirsek bu iş daha iyi olacak gelecekte.” derken,

Ankara'daki seküler bir genç (erkek);

"Bir arada yaşama olasılığı yüksek, zaten yaşıyoruz da. Ama mesela bu iktidara nasıl oy verebiliyorlar anlamıyorum. Örneğin 18 yıldır yapılan yanlışları nasıl göremiyorlar, şaşkınım! Hoş onlarda durmadan seçim kaybeden bir adama oy veriyorsunuz diyorlar ama ülkenin kurucu değerleri önemli bizim için Kılıçdaroğlu değil ki... Elbet herkes istediği partiye oy verebilir ama ne bileyim bana yine de garip geliyor. Bir arada yaşama olasılığımız elbette var, kim kimi atabilir ki bu ülkeden veya kim kime üstün gelebilir diye düşünüyorum ama yine de insanlar bu ülkenin laik ve demokratik olduğunu kabullenmeli bence, tek şart bu benim açımdan." demiştir.

Antalya'daki seküler bir genç (kadın);

"Bir arada yaşama olasılığımız bence hep var ama bazen her toplumda olan ayrışmalar bizlerde de görülebilir ama ben bunları geçici görüyorum. Bence herkes tavrını bilimsellikten ve Atatürk'ten yana koyarsa ve sonrasında neye inanırsa inansın veya nasıl yaşanırsa yaşansın sorun olmayacak." derken,

Antalya'daki muhafazakâr bir genç (erkek);

"Olasılıktan ziyade bence bir aradayız. Herkesin birbirini kabul etmesi gerekmiyor saygı duyması gerekiyor, mesela ben çok dindar değilim ama dindarlar veya muhafazakârlar hakkında olumsuz sözler duyduğum an aşırı dindar olası geliyor, bazen Atatürkçü arkadaşların konuşmaları bu ülkede hiç din olmasın mealinde gibi bu çok yanlış ama tabi dindarlara da iş düşüyor, bir kere inansın inanmasın kişinin sorumluluğu o, oruç tutar tutmaz kişiyi bağlar yani" demiştir.

Seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine olan bakış açıları kültürel olarak belirgin farklara sahip olsa da bir arada yaşama adına umut verici olduğu görülmektedir. Muhafazakâr gençler, seküler gençlerin kendilerini "gerici, dinci veya cahil" gibi adlandırmalarından şikâyetçi olurken seküler gençlerde muhafazakâr ve dindar gençlerin kendilerine "inançsız olma ve kılık kıyafet "açısından dışlayıcı tavır takındıklarını belirtmiştir. Bu gibi durumlara rağmen gençlerin "Bir arada yaşıyoruz, yaşamalıyız, kabullenmeliyiz." gibi ifadeler kullanmaları bir arada yaşamaya istekli olduklarının göstergesi olarak yorumlanabilir. Seküler ve laik gençlerin "bilimsellik, laiklik ve Atatürkçülüğü" herkesin kabul etmesi gereken noktalar olarak işaret etmesi muhafazakâr gençler tarafından bu noktaların bir baskı aracı olarak algılanmasına neden olmaktadır.

"Sizce muhafazakâr ve seküler ideolojiye sahip insanlar kendi içinde bir bütün müdür? Örneğin muhafazakârları kendi içinde dindar, İslamcı, sekülerleri de kendi içinde ultra laik, Kemalist vb. gruplara ayırmak mümkün müdür? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?" sorusuna Ankara'daki muhafazakâr bir genç (kadın);

"Zannetmiyorum, muhafazakârlar da dindarlarda kendi içinde bütün değil, farklı cemaatler var, farklı din anlayışına sahip insanlar var. Bunun yanında muhafazakârların da gelenekleri farklı, Yörükler de ayrı değerler var, göçmenler de var, şehirden şehire değişen muhafazakârlık anlayışı var bence, mesela Erzurum ile İstanbul'daki muhafazakârlar aynı değil. Aynı durum bence Atatürkçü veya laik olduğunu söyleyenler içinde geçerli. Başörtülülerden nefret eden ultra laikler var kimisi de tam tersi başörtülü ile de arkadaşlık yapabiliyor. Bence belli bir bütünlük yok bu da çok açık." derken,

Ankara'daki seküler bir genç (erkek);

“Dindarım veya muhafazakârım diyenlerde var bence, namaz kılanlar kılmayanlar veya da giyim tarzlarında da farklılık arz edenler var. Çok katı dindarlar var, namaz kılmayanlarla oruç tutmayanlarla konuşmuyor yani kendi gibi olmayan muhafazakârları kabul etmeyen dindarlar olabiliyor. Atatürkçüyüm diyenlerde bu kadar ayrışma olduğunu düşünmüyorum ben. Başörtülülerden nefret etmek değil de daha çok bence dini siyasete veya çıkarına alet edenlerden belki hoşlanmıyorlardır Atatürkçüler. Dini alet etmek bence geriye insanları.” demiştir.

Antalya'daki muhafazakâr bir genç aynı soruya (kadın);

“Kendi içinde bütün değilim, Antalya'da ılgın Müslümanlar var ama bir de tam tersi kendi içine kapananlar var, ben kendimi ılgın olarak görüyorum mesela. Aynı durum laik-seküler olduğunu söyleyenler içinde geçerli, onlarda da ılgın veya herkese açık olanları var bir de tam tersi alkol almayı medeni görmeyenler gibi uç noktalarda olanı da söz konusu.” diye cevap verirken,

Antalya'da seküler bir genç (erkek);

“Bana göre Türkiye'de dindarım veya muhafazakârım diyenlerle sekülerim veya Atatürkçü laikim diyenler bir taraftalar artık ama gençler olarak bizler bunu fark etsek de gelecekte bu durumun ortadan kalkacağını düşünüyorum, herkes bilime okumaya önem veriyor, yani ben olayı şöyle değerlendireyim; Atatürkçüler içinde veya seküler yaşamı benimseyenler arasında çok bir gruplaşma olduğunu hissetmedim ama dindarım, muhafazakârım diyenlerde bu belirgin, onlar daha çok birbirleri ile de anlaşamıyorlar. Ama tabii katı Müslüman veya yumuşak huylu dindarlar vardır, anlaşamama da bu sebeple diye düşünüyorum. Seküler olanların ise hepsi Atatürk'ü sever, bilime önem verir anlaşamadıkları ne olabilir ki?” demiştir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin kültürel açıdan homojen bir yapıda olmadıkları görülürken muhafazakâr ve dindar gençlerin seküler gençlere göre kendi ideolojilerinde olan ayrışmaların daha çok farkında oldukları belirlenmiştir. Seküler gençler kendi kültürlerinde ayrışmanın olmadığını dile getirirken bazı muhafazakâr öğrencilerin seküler kültüründe bir bütün olmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Sonuç olarak gençlerin kendi kültürleri içerisinde yaşanan farklılaşmaların farkında oldukları söylenebilirken bu durum muhafazakâr gençlerde çok daha belirgindir.

Tartışma

Bülbül ve Sinan'ın (2010) çalışmasında elde edilen verilerle benzerlik gösteren bulgularımızda gençlerin muhafazakârlık kavramları ile dindarlık kavramları arasında ilişki kurdukları ve çoğu yerde aynı anlamda kullandıkları belirlenmiştir. Parti sınıflamasının yapılmadığı çalışmamızda ise muhafazakâr gençlerin %32.1'i muhafazakârlığı dindarlıkla benzer anlamlarda kullandığı tespit edilmiştir.

Alt kültür kavramının farklı anlamlarda içeriğe sahip olduğu bilinmektedir. Bourse ve Yücel'in (2017) dile getirdiği gibi alt kültür, bir kültüre verilen tepki anlamında kullanılsa da Gordon'un (2003) belirttiği gibi bağlı olduğu kültürün içinden ayrılan bir yapıya da işaret etmektedir.

Çalışmamızda nitel görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara bakıldığında muhafazakâr kesimlerin kendi içinde farklı dini gruplara ve yaşam tarzlarına sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durum Avcı'nın (2018: 32-33) çalışmasındaki verilerle benzer olup muhafazakâr ve İslamî gençliğin tek çatı altında olmadığını göstermektedir. Çalışmamızda aynı durum seküler kesimler içinde de laik, ultra laik vb. farklılaşmaların olduğu görülmüş ve Türkiye'deki gençliğin kültür içinde farklı alt kültürlerle ayrıldığı gözlemlenmiştir.

Hedbig'e göre (2004) Alt kültür bir reddiye ve bir meydan okuma anlamında açıklanırken Türkiye'de bu kavramın bu yönde anlaşılabilirliğinin yanında Avcı'nın (2018) bakış açısı ile hem kendi kültüründeki yaşam tarzına hem de karşıt kültüre karşı bir varoluş gayesinden yola çıkılarak yorumlanabilir. Muhafazakâr gençlerin kendi içerisinde muhafazakârlığı dindarlık ile ilişkili bulan bireylerin dinin etkisini katı ve ılıman açıdan farklı yorumlamaları görülürken seküler gençliğin de katı anlamda Atatürkçülük ve bilimsel kriterlere bakışındaki düzeylerle farklılaştığı söylenebilir.

Semerci ve arkadaşlarının (2017: 225-226) çalışması 18-29 yaş arası gençlerin katılımları ile gerçekleştirilmiş "Atatürkçü, laik, modern ve eğitimli" insanların bir kesim olduğu bunun yanında "dindar ve muhafazakâr" insanlarla beraber "ülkücülerin" de başka bir kesim olduğu dile getirilmiştir. Çalışmadan da anlaşıldığı gibi muhafazakâr ve seküler ayrımın gençler nezdinde dile getirildiği ve halen bu ayrım üzerinden farklı iki ideolojinin yerini koruduğu görülmektedir. Çalışmamızda da benzer bir şekilde muhafazakâr, muhafazakâr-dindar kesimlerle beraber laik, laik-seküler bireylerin yer aldıkları belirtilmiştir. Buradaki karşıtlık hususu zıt ve çatışmalı bir durumdan ziyade düşünce ve yaşam tarzı olarak birbirlerinden farklı olan kesimleri açıklamaktadır.

Lüküslü ve arkadaşlarının (2019) yaptığı proje çalışmasında ise seküler ve dindar gençler arasında var olan belli bir ayrışma ve kutuplaşma siyasetinin beklenenden daha az bir oranda gençler üzerinde etki ettiği vurgulanmıştır. Saha çalışmamızda da genel anlamda seküler ve muhafazakâr gençler arasında belli bir ayrışmanın olduğu gözlemlenmiştir. Buna rağmen muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan yakınlığı diğer kültürdekilere olan sosyal mesafe yakınlığından daha ileri boyutta olduğu söylenebilirken yine Lüküslü ve arkadaşlarının tespitine yakın olarak gençlerin yetişkinlere göre ideolojik manada kesin bir çizgiyle ayrışmadıkları söylenebilir.

Ünal'ın saha çalışmasının sonuçlarına göre cumhuriyetçi laik kesimlerin %65.4'ü dindarlarla komşuluk yapabilirim derken çalışmamızdaki seküler gençlerde bu oran %70'tir. Aynı çalışmada (Ünal, 2013) dindar olanlarla dostluk kurabilirim diyen cumhuriyetçilerin oranı %64.2 iken bu oran çalışmamızda seküler gençlerde %68'dir. Dindarlarla evlenebilirim diyenlerin oranı %22.2 iken bu oran kendi çalışmamızdaki seküler gençlerde %57.5'tir.

Buna karşın Ünal'ın çalışmasında (2013:178) muhafazakâr dindar kesimlerin dindar olmayanlarla komşuluk yapabilirim diyenlerin oranı %63.7 iken çalışmamızda muhafazakâr gençlerde bu oran %67.5'tir. Dindar olmayanlarla dostluk-arkadaşlık kurabilirim diyenlerin

oranı %60.9 iken çalışmamızda muhafazakâr gençlerde bu oran %67.5'tir. Dindar olmayanlarla evlenebilir diyenlerin oranı ise %8.3 iken çalışmamızda muhafazakâr gençlerde bu oran %52.5'tir. Ünal'ın çalışması ile karşılaştırdığımızda her ne kadar Ünal'ın çalışması yetişkinler için olsa da arada geçen zaman diliminde günümüzün gençlerinin geçmişin yetişkinlerine göre muhafazakâr-dindar, seküler-laik karşıtlığında her iki kesim arasındaki sosyal mesafe aralığının azaldığı görülmektedir.

Mekânsal açıdan çalışmamızın verileri E. Hall'in teorisi (1969) ve Yayla'nın (2016) siyasal kültürdeki yaklaşımı ile az da olsa belli bir oranda benzerlik göstermektedir. Hall'in belirttiği gibi Akdeniz ülkelerinde yaşayan bireylerin sosyal mesafe açısından diğer bireylere daha yakın durduğu görülürken Yayla da siyasal kültür açısından kıyı bölgelerde yaşayan insanların karasal iç bölgelerde yaşayan insanlara göre daha hoşgörülü ve farklılıklara açık olduğu dile getirilmiştir. Çalışmamızda Ankara ilindeki muhafazakâr gençlere göre Antalya ilindeki muhafazakâr gençlerin seküler bireylere sosyal mesafe açısından daha yakın olduğu görülürken bu durum seküler gençlerin sosyal mesafe oranlarında etkili olmamıştır.

Diğer çalışmaların bulgulara dayalı tespitlerinin yanında çalışmamızda bulgu ve tespitlerle beraber bir arada yaşamının ve farklılıkların uyumu konusu üzerinde çözüme dayalı fikirlerin sunulması Parekh'in kuramı çerçevesince dile getirilmeye çalışılmıştır. Elbette bu çalışmada yapılmak istenenin yanında bu alanda tespiti ve çözüme dayalı çalışmaların sayıca daha fazla yapılmasının gerekliliği ortadadır.

Sonuç ve Öneriler

Her iki ilde yaşayan seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine olan sosyal mesafeleri belli oranlarda bulunsa da gençlerin bir arada yaşamaya olumlu baktıkları görülmektedir. Muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine en uzak sosyal mesafeyi evlilik hususunda dile getirdikleri görülürken birbirlerine yakın oldukları noktalar 'dostluk, komşuluk ve aynı iş ortamında çalışma' gibi sosyal yaşam alanları olduğu görülmektedir.

Ankara ve Antalya'da muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerini çoğunlukla ötekileştirmedikleri görülürken muhafazakâr gençler açısından Antalya'daki gençlerin seküler bireylere sosyal mesafe açısından daha yakın olduğu görülmektedir. Seküler gençlerin muhafazakâr bireylere olan sosyal mesafesi muhafazakâr gençlerin seküler bireylere olan sosyal mesafesinden daha yakın durmaktadır. Genel anlamda her iki ili kapsayan verilerde ise durum benzer verileri göstermektedir.

Seküler bireylere sosyal mesafe olarak yakın olan cinsiyetin kadınlar olduğu görülürken muhafazakâr bireylere sosyal mesafe olarak yakın olan cinsiyetin erkekler olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr bireylere yakın olan eğitimli gençlerin her kademedeki olduğu görülürken eğitimde kademe yükseldikçe muhafazakârlaşmanın azaldığı ve buna karşın sekülerleşmenin arttığı görülmektedir.

Muhafazakâr ve dindar gençlerin seküler gençlere sosyal mesafe açısından yakın olanları gelir durumu yüksek olanlar iken aynı durum seküler gençler içinde geçerlidir. Seküler gençlerin muhafazakâr gençlere yakın olanları gelir düzeyi yüksek olan gençlerdir.

Muhafazakâr gençlerin çoğunluğu muhafazakârlık ile dindarlığı, seküler gençlerin de çoğunluğu sekülerlik ile laikliği benzer veya aynı anlamlarda kullanmaktadır. Aynı zamanda muhafazakâr ve seküler gençler kendi kültürleri içinde bir bütün olmamakla beraber alt kültür gruplarına ayrılmakta ve bu durumun varlığını kabullenmektedirler.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin çoğunluğu bir arada yaşamayı arzularken birbirlerine bakış açılarında bazı sorunlu noktalara değinmiş ve özellikle ön yargılardan arındırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Parekh'in de belirttiği gibi bir topluluğa genel anlamda olumsuz bir ad takma veya etiketleme yapma bir arada yaşamayı zorlaştıran önemli bir engel olarak görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son anlarından Cumhuriyet'in kurulmasına ve oradan da günümüze kadar geçen zaman diliminde muhafazakâr ve seküler ideolojilerin karşıt kulvarlarda olduğu ve kimi zaman çatışmaya varan görüşleri içerdiği söylenebilir. Buna sebep olarak her iki kesimin kendi düşünce ve yaşam tarzının mutlak doğru olduğu ve monist bakış açısına sahip oldukları hususu ile yaklaşmak yanlış olmayacaktır.

Parekh, farklı kültürlerin kendi içinde kıymetli ve korunmaya değer hususlara sahip olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de muhafazakâr-dindar kesimlerin önem atfettikleri "Allah, ahiret inancı, değer ve gelenekler, aile, geçmişin kıymetli olması ve geleceğe taşınması, devlet otoritesinin varlığı, toplumun genel ahlakı ve sonrasında gelen bireyin ahlakı" gibi unsurlar önemli olarak görülmektedir. Bunun yanında Türkiye'de seküler-laik kesimlerin de "akıl, bilimsellik, Atatürk, ilke ve inkılaplar, aile, modernleşme, laiklik" gibi unsurları önemseydiği önceki çalışmalarda tespit edildiği gibi bizim çalışmamızda da bu değerlerin önemli olduğu belirlenmiştir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerle yapılan nitel görüşmelerden de anlaşıldığı gibi değerlerin yargılanması ve ötekileştirilmemesi önemli görülürken laiklik ve dindarlığa dair tartışmalar Parekh'in ortaya koyduğu önerilerle ele alındığında bir arada yaşama adına daha etkili olacağı söylenebilir.

Toplumların temelinde dinin önemli olduğunu ve neredeyse dinlerin olmadığı bir dönemin tarihte yaşanmadığını belirten Parekh, laiklerin dinlerini yaşamak isteyen insanları toplum içinde özel alan ve kamusal alan tartışmalarına hapsetmesinin yanlış olduğunu belirtir. Dindar olanların dinini her yerde kısıtlama olmadan yaşama hakkı vardır diyen Parekh, laikleri eleştirerek yasaklanıp yer altına inen bir durumdan ziyade açık ortamda insanların inancını yaşamasının toplum için daha sağlıklı olacağını ve daha şeffaf bir toplumun varlığına neden olacağını dile getirir. Eleştirilerini dindarlar içinde dile getiren Parekh, dinin kimi zaman bağınaz ve baskıcı olduğunu ve bunun zamanla çekilemeyen bir hale geldiğini

belirterek dindarların kendinde olmayanlara karşı düşmanca tavırları bırakması gerektiğini vurgulamaktadır.

Çokkültürlü bir toplumda ifade özgürlüğü adı altında insanı rencide etmenin, değerleri ile alay edip bireyleri küçük düşürmenin ifade özgürlüğü olamayacağını belirten Parekh, bu durumun ortak kültürü oluşturmayı engelleyen olumsuz yönüne vurgu yapmaktadır. Türkiye’de seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine yönelik kullandıkları “Gerici, yobaz, dinsiz” vb. kavramların bir arada yaşamayı engellediği ve ortak kültürü olumsuz açıdan etkileyerek farklılıklar arasında diyalog yolunu kapadığı Parekh’in görüşü çerçevesince ifade edilebilir. Karşılıklı tartışmanın fikirlerle olması gerektiğini belirten Parekh’e göre bir gruba yönelik “iftira ve etiketleme” çok kültürlülüğe zarar verirken bu durum ancak siyasi otoritenin yasalarla ortadan kaldırayabileceği bir husustur.

Çokkültürlülük açısından eğitime önem veren Parekh, eğitim sisteminin tek bir kültürün etkisi ile oluşmaması gerektiğini belirterek okulların dini pekiştirecek kurumlar olmadığını, okullarda amacın toplumdaki her inanç ve kültürün öğrencilere tanıtılmasını sağlayacak şekilde planlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu durum Türkiye’de eğitim sisteminin çokkültürlülük açısından yeniden düzenlemesi gerektiği fikrini ortaya atmamıza sebep olabileceği gibi hâkim kültürlerin baskısında kalmadan farklı inançların ve kültürlerin okullarda varlığını koruyabilmesinin gerekliliğini de göstermektedir. Parekh’in çokkültürlülük kuramı Türkiye’de muhafazakâr ve seküler grupların bir arada yaşama adına var olan sorunlara çözümler öneren önemli bir siyasi teori olarak işlevsel hale getirilmeyi beklemektedir.

Social Distance Rates Between Conservative And Secular Youth With Respect To Coexistence

*İkram Bağcı**

Introduction¹

In this study, in which conservative and secular (religious and laicist) youth's perspectives and viewpoints towards each other are determined by Bogardus' social distance scale, the stance of young people from two different dominant cultures from history, towards living together is discussed within the framework of B. Parekh's theory of multiculturalism. Although the concepts of conservatism and religiosity, secularism and laicism have different meanings in the literature, it has been examined whether these concepts have the same meaning for young people in the study. Moreover, it has been determined whether the perspectives of young people to each other differ in terms of education, socioeconomic level, location and gender factors, using the criterion sample. In the study discourse analysis is used as well as non-parametric tests, which is one of the mixed research methods. It is determined in the study that the perspectives of conservative and secular youth towards each other vary due to education, gender, place and socio-economic factors. While it is discovered that the level of education is an important factor for young people to be secular or conservative, it has been determined that women have a more positive view of living together with different cultures than men.

Method

In this study, mixed research methods are used, and research design with quantitative and qualitative data is used to search for an answer to a specific problem or a set of problems according to the mixed method. Mixed methods are methods that require collection, analysis and quantitative-qualitative data association in a single or multi-purpose study (Hanson, Creswell, Plano Clark, Petska, & Creswell, 2005).

* Dr. Lecturer. Akdeniz University. Vocational School of Social Sciences. ikrambagci@akdeniz.edu.tr ODCID: 0000-0002-7044-7022

1 This Article "Conservative and Secular Young People's Perspective on Living Together with Different Cultures in Turkey" was organized from a doctoral thesis.

In the study, predominantly “Quantitative” findings are obtained, after that “Qualitative” data are structured. This situation also fits with Tashakkori and Teddlie’s 1998 sequential mixed model. The use of qualitative and quantitative data together in research is a common situation in our country, especially in the fields of social and human research (Baki and Gökçek, 2012: 1). In mixed research models, it is seen that the researcher uses quantitative and qualitative data together (Creswell, 2013; Tashakkori & Teddlie, 1998). After the data is obtained, the questions such as which one will be used dominantly and in what order, will be arranged at the discretion of the researcher, and it would be appropriate that the planning be done by the researcher from beginning to end (Tunalı et al, 2016, 109).

Findings

Although there is a social distance between secular and conservative youth living in Ankara and Antalya provinces to a certain extent, it is seen that young people have a positive view of living together. While it is seen that conservative and secular young people express the furthest social distance from each other in terms of marriage, it is seen that the points where they are close to each other are social areas such as friendship, being neighbours and working in the same business environment.

While it is seen that conservative and secular youth in Ankara and Antalya mostly do not marginalize each other, it is seen that conservative young people in Antalya are closer to secular individuals in terms of social distance. The social distance of secular youth to conservative individuals seems to be closer than the social distance of conservative youth to secular individuals. On the whole, in the data covering both provinces similarities can be found.

It can be seen that the gender closest to secular individuals in terms of social distance is women and the gender closest to conservative individuals in terms of social distance is men. However, as the level of education rises, it is seen that the conservatism decreases and, on the other hand, the secularization increases.

Conservative youth, who are close to secular youth in terms of social distance, are those with high income. Same trend can be seen in secular youth, since secular youth, who are close to conservative youth in terms of social distance, are also those with high incomes.

The majority of conservative youth use conservatism and religiosity, and the majority of secular youth use secularism and laicity in the same or similar meanings. At the same time, conservative and secular youth are divided into subcultural groups within their own cultures and they accept the existence of this situation.

Conclusion and Suggestions

Majority of conservative and secular youth wish to live together, however, they have touched upon some problematic points in their perspectives on each other. Prejudice and some discourses are at the forefront of these difficulties. As Parekh stated, giving a negative name or label to a community in general is seen as an important obstacle that makes it difficult to live together.

Parekh also states that different cultures have aspects in themselves that they consider valuable and worthy of protection. These elements, which conservative people attach importance to in Turkey, are “God, belief in the afterlife, traditions, family, the existence of state authority, the general morality of the society and the morality of the individual”. On the other hand, secular people in Turkey attach importance to “reason, science, Atatürk, principles and reforms (of Atatürk), family, modernization and secularism”.

Stating that religion is important in the basis of societies and that there has never been a period in history without religions, Parekh adds that it is wrong for secularists to imprison people who want to practice their religion into private and public space discussions in society. Saying that religious people have the right to practice their religion anywhere without restrictions, Parekh criticizes secularists and states that it will be healthier for the society if people live their faith in an open environment, and this will lead to the existence of a more transparent society. Also expressing criticisms about religious people, Parekh states that religion is sometimes bigoted and oppressive, and this situation becomes intolerable over time, emphasizing that religious people should stop their hostile attitudes towards those who are not on their side.

Parekh, who gives importance to education in terms of multiculturalism, states that the education system should not be formed by the influence of a single culture. Moreover adds that schools are not institutions to reinforce religion, and that the purpose of schools should be introducing every belief and culture in the society to students. This situation may cause us to put forward the idea that the education system in Turkey should be rearranged in terms of multiculturalism. However, it also shows the necessity of preserving the existence of different beliefs and cultures in schools without being under the pressure of dominant cultures. Parekh's theory of multiculturalism is waiting to be functionalized as an important political theory that proposes solutions to the problems that exist in the name of the coexistence of conservative and secular groups in Turkey.

Kaynakça/References

- Adıgüzel, Vefa. (25-27 Mart 2016). Toplumsal Değişimde Sorunlu Bir Alan: Din ve Siyaset. (445-464). Toplumsal Değişim Sempozyumu, İnsan ve Medeniyet Hareketi/ Toplumsal Değişim Enstitüsü Yayını Bildiri Kitabı. İstanbul.
- Akçaoğlu, A. (2018). *Zarîf ve Dinen Makbul: Muhafazakâr Üst Orta Sınıf Habitusu*. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akın, Mahmut Hakkı. (25-27 Mart 2016). İki Modernleşme Arasında Türkiye'de Siyasal Kültür Değişimi. (s. 275-284) *Toplumsal Değişim Sempozyumu*, İnsan ve Medeniyet Hareketi/Toplumsal Değişim Enstitüsü Yayını Bildiri Kitabı. İstanbul.
- Akın, M. H. (2009). *Siyasal Sosyalleşme Sürecinde Gençlik: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.
- Avcı, Ö. (2018). *İstanbul'da Dindar Üniversite Gençliği-İki Dünya Arasında*. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Azak, Umut. (2019). *Türkiye’de Laiklik ve İslam*. (Çev: A. Alkan). 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aziz, A. (1990). *Araştırma Yöntemleri, Teknikleri ve İletişim*. 3. Baskı. Ankara: İlad Yayınları.
- Baş, T., Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. 1. Baskı. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Başdemir, H. Y. (2009). Optimum Değerler Olarak Laiklik ve Din Özgürlüğü. *Liberal Düşünce*. 14 (55)55, 23-40.
- Başdemir, H. Y. (2011). *Türkiye’de Din ve Özgürlüğü*. İstanbul: Liberte Yayınları.
- Baki A., Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(42), 1-21.
- Bayram, A. K. (2008). “İdeoloji ve Dönüşüm”, İdeoloji (Der. K. Çağan). Ankara: Hece Yayınları.
- Bilgiç, M. S., Koydemir, F. S., Akyürek, S., (2014). Türkiye’de Kimlikler Arası Kutuplaşmanın Sosyal Mesafe Üzerinden Ölçümü ve Toplumsal Güvenliğe Etkisi. *Bilge Strateji*. 6 (11), 163-205.
- Bircan, H., Karagöz, Y., Kasapoğlu, Y. (2003). Ki-Kare ve Kolmogorov Smirnov Uygunluk Testlerinin Similasyon ile Elde Edilen Veriler Üzerinde Karşılaştırılması. *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*. 4 (1), 69-80.
- Bourse, M.ve Yücel H. (2017). *Kültürel Çalışmaları Anlamak*. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bülbül Ş.ve Sinan, M. (2010). Üniversite Gençliğinin Muhafazakâr Tutumlar Açısından İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12 (1), 186-217.
- Casanova, J. (2001). Civil Society and Religion: Retrospective Reflections on Catholicism and Prospective Reflections on Islam. *Social Research: An International Quarterly*. 68 (4), 1041-1080.
- Creswell, J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çaha, Ö., Köktaş, E.E., Çaylak, A., Önder, M., Akın, A., Kapu, H., Çaha, H., Senemoğlu, O., Aybas, M., Altınkoz, O., Özer, G., Avcil, C., Doğaner, R.M. (Nisan- 2018). TRA2 Bölgesi Gençlik Araştırması (Kord; Ömer Çaha). SERKA Kalkınma Ajansı. Kars.
- Çoşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı*. 8. Baskı. Sakarya: Sakarya Kitapevi.
- Darende, Ö. F. (2015). Sekülerleşme ve Laiklik Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 6 (11), 151-187.
- Durdu, Z. (2009). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Kültürün Monist İnşası ve Siyasal Sonuçları. *Sosyoloji Dergisi*. 20-21, 41-60.
- Erdoğan, N. (2001). “Neo Kemalizm, Organik Bunalım ve Hegomanya”. *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Cilt 2*; (Ed. A. İnsel). İstanbul: İletişim Yayınları. 584-591.
- Erdoğan, E.ve Semerci, P. U. (2018). *Fanustan Diyaloglar, Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları*. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ertit, V. (2014). Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik. *Akademik İncelemeler Dergisi*.9 (1), 103-124.
- Esmer, Y. (2002) “At the Ballot Box: Determinants of Voting Behavior”, S. Sayarı ve Y. Esmer (Ed.) *Politics, Parties, and Elections in Turkey*. (94-114). Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Genç, E., ve Çoşkun T. (2015). Muhafazakarlık ve Türkiye- Muhafazakarlığın Bazı Halleri. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 8 (1). 27-40.
- Gordon. M. (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Grix, J. (2010). *The Foundations Of Research*. London: Palgrave Macmillan.
- Hall, E. T. (1966). *The Hidden Dimension*. New York, NY: Doubleday.

- Hanson, W. E., Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed Methods Research Designs in Counseling Psychology. *Journal of Counseling Psychology*. 52, 224-235.
- Hebdige, D. (2004). *Alt Kültür: Tarzın Anlamı*. (Çev; S. Nişancı). İstanbul: Babil Yayınları.
- Heper, M. (2006). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İnsel, A. (2001). ‘Çokkültürlülük, Çokkimlilik, Çoğulculuk’ Modernleşme ve Çokkültürlülük. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği.
- Kalaycıoğlu, E. (2012). ‘Political Culture’, M. Heper and S. Sayarı (Ed.) *The Routledge Handbook of Modern Turkey*. (171-182). New York: Routledge.
- Kaya, Y. ve Sunar, L. (2015) The Culture was Redux? The Polarization of Social and Political Attitudes in Turkey. *Social Currents*. 2 (4), 393-412.
- Lüküslü, D., Uzun, B., Taşkın, Y. (2019). *Gençler Konuşuyor; Gençlerin Gözünden Dindar Seküler Eksenli Kutuplaşma*. İstanbul: Tüses Yayınları.
- Mardin, Ş. (1973). “Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?”, *Daedalus*, 102 (1). 169-190.
- Marshall, C., Rosmann, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*. New York: Sage.
- Mollaer, F. (2016). *Tekno-Muhafazakârlığın Eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özet, İ. (2019). *Fatih-Başakşehir Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, (Çev. B. Tanrıseven), Ankara: Phonix Yayınevi.
- Sarı, Ö ve Önkal, G. (2015). Dönüşen Kimlikler ve Vatandaşlık Bağlamında Laik Düşünce-Seküler Eylem. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. 4 (7), 101-116.
- Semerci, P. U., Erdoğan, E., Önal, E. S. (2017). *Biz’liğin Aynasından Yansıyanlar. Türkiye Gençliğinde Kimlikler ve Ötekileştirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tashakkori, A. ve Teddlie, C. (1998). *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches. Applied Social Research Methods Series Volume 46*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tatoğlu, H. (2014). *Formation of the First Legal Opposition to Secularism in Turkey: The Journal Büyük Doğu (Great East) in the Period of Transition to Democracy (1945-1950)*. *Unpublished Master dissertation*. Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tunalı, S., Gözü, Ö., Özen, G (2016). Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Bir Arada Kullanılması “Karma Araştırma Yöntemi”. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*. 24 (2), 106- 112.
- Türköz, E. (2011). *Türkiye’de Muhafazakâr Kimliğin İnşası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Ünal, S. (2013). *Türkiye’de Seküler ve Dini Hayat Tarzlarına Dayalı Toplumsal ve Siyasal Kutuplaşmaların Gündelik Rutinler ve Etkileşimler Bağlamında Sosyolojik Analizi. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Üstündağ, G. (2005). *Bazı Parametrik Olmayan İstatiksel Yöntemlerin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Yayla, A. (2016). *Siyaset Bilimi*. 4. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yıldız, D., Uzunsakal, E. (2018). Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*. 1, 14-28.